

II b
158

M. ANTHON JVLII von der Gardt

COMMENTATIO

AD R. ISAACI ARAMÆ DISSERTATIONEM RABBINICAM
DE VSV LINGVÆ,
IN SANHEDRIN f. ד. c. i.

IN

PROVERBIVM JVDÆORVM

DE CAMELIS, *h. 46. 118. 27.*

PRO FIGVRATO VETERVM

JVDÆORVM STILO ILLUSTRANDO

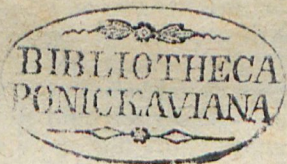
IN GENERE MEDRASCHIM ET
MESCHALIM.

IN ACADEMIA JVLIA

INCLYTI ORDINIS PHILOSOPHICI CONSENSV
A. MDCCXXIX. MENSE MAJO
CONCINNATA.

HELMSTADII

TYPIS PAVLI DIETERICI SCHNORRII
ACAD. TYPOGR.

*Judeorum symbolum,
camelos senes
venum portare juniorum pelles,
argutum & verum,
scitum & elegans:
Vetere instituta longo usu firmata
novis moribus difficulter tolli
aut emendari;
magnam vim inesse consuetudini,
traditioni ac opinioni;
veritatem cedere arbitrio recepto;
utilitatem quiescere abusu superiore.*

Ser. A, MDECXXIX. d. 23. Apr.

COMMENTATIO PHILOLOGICA

AD R. ISAACI ARAMÆ DISSERTATIONEM RABBINICAM
DE VSV LINGVÆ,

IN SANHEDRIN f. נב. c. i. fin.

IN VETVS JVDÆORVM ADAGIVM
DE CAMELIS SENIBVS,

PORTANTIBVS AD FORVM JVNIORVM PELLE.

Contigit nuper meminisse in dissertatione *de Judæorum Medrasch* proverbii judaici de camelis: נפישו גמלי סבי, רטעינן משבי דרוגני, *multi sunt cameli seniores, qui portant juniorum camelorum pelles ad forum, ut venundentur.*

Quoniam *os proverbii est chaldaicum*, præterea respondet nostro, es wird so leicht eine Kalbshaut zu Markte getragen als eine Kuhhaut; visum, *judaicum hoc diæterium ob verborum imprimis peregrinitatem & effati scopum indigere luce*, quam in gratiam commilitonum libet accendere, ut judæorum priscorum מורשי & משלים *symbola & apophthegmata amplius illustrentur.*

Habetur hoc adagium judaicum in *Sanhedrin* f. נב. c. i. fin. Occasio illius commemorati est מורש, *symbolica oratio de rebus Mosis & filiorum Aaronis.* Oratoria imagine, poetarum exemplo, pingunt colloquium inter duos Aaronis filios, Nadab & Abihu, quam optaverint duorum capitum ac præsidum, Mosis & Aaronis, obitum, ut horum occuparent functiones & præfidia. Quos *interpellaverit deus*, ex illis quærens, quis sepulturus esset alterum? Exprobrans illis incertitudinem fati, cum illis, Nadabo & Abihu, facile contingat præire Mosis & Aaroni. Quam dei correctionem confirmavit inter judæorum doctores *Rab Papa*, proverbii usum commendans, in fati esse, seniores sæpe superare longævitate juniores. Verba *parabolæ* comparebunt infra *capite VII.*

Verbum גמל *Alexandrinus*, genuinæ significationis haud conscius, verbo ficto reddidit ἀπογαλακτίσειν, quem secutus fecure latinus voce *ablaetandi*. Neuter rem & scopum attingit, in plerisque locis plane incongruo vocum usu. Nec enim *ablaetari* dici possunt pueri quindecim annorum, jam adolescentes. Deinde incomposita repetitio *lactis*, *ablaetati a lacte*. Rectius interpretes *chaldæi* & *judæorum doctores* reddunt *finire*, *absolvere*, quod ad varios variarum rerum spectat terminos, pro discrimine negotiorum aut objectorum. *Chaldæi* reddunt plerumque חסל *συντελείν* *perficere*, *finire*, *absolvere*. Et *rabbini* exprimunt per חסל *συνπληξῆν*, *absolvere*, *terminare*, *perficere*, de qualibuscunque objectis. Ita & גמל est ἐκτελείω, *absolvo*, *perfectum reddo*, *ad finem perduco*, *consummo*. Ita per ætates hominis infantia anno tertio, pueritia anno decimo quinto, *adolescencia* anno trigésimo fertur finiri & absolvi. Quod naturæ officium, in ætatis terminis, pro vitæ humanæ gradibus omnes gentes sollicitè attendere, ac primam illam ætatis puerilis finita periodum, cum inchoata nova adolescentiæ periodo, convivii aut publicis ceremoniis palam declarare ac solennem reddere studuerunt. Qua celebritate ex ephēbis excessisse & adolescentes facti sunt existimati, ad certa vitæ negotia jam tractanda admittendi. *Judæi* quoque hodiernum hoc naturæ munus & hanc ætatis vicissitudinem suis notant characteribus, ut justum attendatur ætatis intervallum.

Primum, *proxime*, primo ætatis intervallo, tertio ætatis anno, lactandi tempus finitum. *Hof. 1, 8.* uxor *Hosæ* filiam non *miserrandam* absolvit anno natiuitatis secundo aut tertio, רגמל ארתה *ἐξήλειώσεν αὐτήν*, *absolvit illam*, ab infantia. *Es. 28, 9.* גמלי מחלב *ἠρτοκὶν ἀπὸ γάλακτος*, *μεταχθέντες ἀπὸ μασῶν*, *absoluti a lacte*, *abducti a mammis*.

Secundo ætatis intervallo est a pueritia filium *absolvere*, dum annos pueritiæ absolvit, ut pubertatem vel adolescentiam inchoet, circa annum ætatis 14. Quod est naturale ætatis intervallum, quindecim annis vulgo æstimatum, quando pueri fiunt ephēbi, adolescentes. *1. Reg. 11, 20.* *Adad idumæorum princeps*, in ægyptum profugus, tempore *Salomonis*, ad *Pharaonem*, ubi uxoris *Pharaonis* sorore ducta genuit filium, רגמל ארתה *ἐξήλειώσεν αὐτὸν*, quem *absol-*

טען ἀνατέειν, *sursum attollere, protendere, distendere, elevare, onerare.* Gen. 45, 7. טען את בעירכם ἀνατέειν τὸ πῶδαρον ὑμῶν, *onerate brutum vestrum.* Ἀνατέειναι, *sursum attolli, protendi, elevari, onerari, quod est portare.* אין אורח רמען ב' א' θην τροχιά, ἥτις ἀνατεταμένη ἐστ' ἐμὲ, *non est via distenta, gravis, mihi.* Alias est ἰστοφορεῖν, *portare.*

טען, טון, טוענא, טונא, ἀνάτασις, *elevatio, onus; & suis locis ὀθόνη, linteum, saccus.* טעינה ἀνάτασις, *elatio, protensio, oneratio.*

טען κατατένειν, *teneri, moraliter, pro legali obligatione.* טען ἐντέειν, *intendere, probare, argumentari.* טענה ἐντάσις, *intensio, argumentatio, probatio, ratio.* טענות צודקות ἐντάσις διαδεδιασμέναι, *rationes justa, legitima; ἀμתיים ἐτητύμαι, vera; כוזבות ψευδομέναι, falsa.* טענות רחוקות וזקות טענות ἐντάσις πικραι καὶ ἰχυραὶ, *rationes pingues & valida.* טענות עצומות טענות ἐντάσις δευαὶ, *rationes firma; טענות חלושות טענות ἐντάσις ἀλαγαζομέναι, rationes infirma; טענות האמת ἐντέειντες ἦν ἐμπόζω, intendentes, probantes, veritatem.* טענות תוכחות טענות ἐντάσις ἐλεγχτικά, *rationes disputabiles.*

טען ἀντιτέειν, *contra tendere, objicere, opponere, accusare.* אולי טען יטען אלא γὰρ ἴσως ἀντιτέειν, *ἀντιτέειν, ἀντίτονος, forte objiciat opponens.* טען ἀντιτείνόμενος, *ἀντιτεταμένος, accusatus.* טענה ἀντίτασις, *objectio.* טענה ἀντίτασις, *lis, contentio.*

טען κεντέειν, *pungere.* טען διακεντέειν, *transfigere, confodere, κεντέειν, occidere.* מ' טועני חרב διακεντέειν ἀπὸ confossi gladii, *El. 14, 9.*

מ' ש' סκύτος, *cutis, pellis.* מ' ש' συνεχμάζειν, *ὄχμαζειν, prohibere, continere, comprimere, constringere, constrictum tenere; συνεχίξειν, continuare, conjungere.* מ' ש' συνέχεσθαι, *contineri, constringi, physice & moraliter.* מ' ש' ἀνοχμάζειν, *attollere, protrahere, de tuba, de arcu, affectu.* מ' ש' משיכות, *συνοχή, συνοχμός, continuatio, continua coherentia, seu commissura; συνέχσια, continuitas, perpetuitas, assiduitas, συνεχός, continenter, sine intermissione, crebro, frequenter.* מ' ש' συνεχής, *continuus, coherens, perpetuus, diuturnus, creber, frequens, assiduus.* מ' ש' Μαχαά, *Stephano de urbibus, Σογαά, Jofepho, Maschane, Sogane, ore hebræorum מ' עכה, מ' עכה, ב' ית מ' עכה, est Semechonitarum metropolis, in Aramæa, ad lacum Semechoniti-*

B

cam

cum, prope Aurānitin, sub Libano, ad ortum. כִּי גִרְתִּי בַשָּׂדֶה
Pf. 120, 5. ἦεν παρὰ τὴν ἐν Μασχάμῃ, certe dego in Maschane, inter Se-
mechonitas, Aramaeos.

הֲרֵינִי suadet prius meminisse affinis soni הֲרֵינִי, מִהֲרֵינִי, ἡρανος,
τὸ ἡρανόv, idoneus, conveniens, aptus, dignus. הֲרֵינִי ἡρανόvης, aptitudo,
convenientia. אֲרֵינִי אֲרֵינִי, ἡρανόv, manubrium. הֲרֵינִי ἀγκύρα, anchora. הֲרֵינִי,
εὐγενής, nobilis, illustris, clarus. הֲרֵינִי εὐγενής, nobiles.

Tandem nostrum accedit הֲרֵינִי νεανίσκος, juvenis, junior, cha-
racter camelorum non lactantium sed aliquot annorum, cum an-
te annum quartum ad ferenda onera sint inepti. Idem esse ac
בְּכָרָה נֶעֱמָס, נֶעֱמָס, juvenis, de camelis itidem dictum, monent illi
qui בְּכָרָה idem ajunt esse ac בְּחֵרָה, quod est נֶעֱמָס, juvenis, illo
apud Arabes usitatore sono, hoc apud hebraeos. Neque vero
בְּכָרָה quicquam habet commune cum בְּכָרָה, בְּכָרָה, πρωτότοκος,
primogenitus, בכירותה πρωτότοκος, primogenitura, & בְּכָרָה πρωτο-
κείv, primum parere. Aliud iterum ab his בכוריים ἀρχαί, primi-
tia & ἀρχαίματα. בכוריה πρωτοκείv, primis fructus; בכוריה
πρόσχωμα, agger, aggesta terra. Tanta propinquitās soni in tam
immāni significationum discrimine. Unde incredibilem interpre-
tum lapsus, qui distinctionis immemores, tum derivando, tum
vertendo pleraque solent confundere & miscere. Singula curate
discernere per sensuum classes, nonnullius est industria, cui as-
suescendum mature, ut prompta & expedita faciliaque fiant usu.
Quod negotium quanto haectenus curatum rarius, tanto indagi-
ne sua amoenius, luce sua clarius, ac fructu suo abundantius.
Quanto concisior ac contractior oratio, ut orientalium, ut unus
vocis sonus quinas aut denas vehat significationes, tanto magis
est implexa & obscura; quanto distinctior ac locupletior sermo,
tanto dilucidior ac manifestior sententia, ut apud occidentales.
Tametsi aequae his, ipsisque graecis & romanis praesens, in ineffa-
bili copia, ex assiduis & sub hoc caelo aequivocationibus, opus
subinde sit, per translationes exuberantes & remotas, lumine non
parvo.

CAPVT II.

In Bocharti conjecturam de origine vocis גַמֵל a גַמַל
retribuere.

Bochartus, explorandi sagacitate nulli cedens, admirabile suum Hierozoicon, durissimi laboris, cameli conspectu in fronte ornat. Originem appellandi dum investigare instituit, ex arabia repetere recte veritus est a verbo גַמַל gsjamal, καλλιστεύειν, pulcher, elegans ac decens & decorus fuit. Vnde גַמַל gsjamal, pulchritudo, elegantia, decorum. גַמַל gsjamil, κάλλιμος, elegans, pulcher. Est sane camelus animal turpe, ut ipsi vocant historici. Non ergo גַמַל gsjeml, camelus, a verbo arabico. Illorum operam iuste repudiat, qui a גַמַל ablaetare derivant; ratione comoda, quod non camelus ablaetatus, sed quisque alius cujuscunque ætatis illud nomen ferat. Ipse vero confugit ad verbum גַמַל ut est retribuere, ac rependere; ex ea ratione, quod camelus sit animal vindictæ cupidissimum; ut ab hoc suo affectu nomen sit indeptum; sibi que persuadet, esse hanc appellandi rationem convenientissimam. Causa, inquit, cur sic appellatus sit, a rependendo, vindictæ cupiditate, tam est obvia, ut non possim non mirari doctos id fugisse hætenus. Hebraice גַמַל quandoque est bonum, quandoque est malum rependere, uno verbo μνησικατέιν, ut græci reddunt Joël. 3, 4. Inde camelus merito גַמַל dictus est, quia nullum est animal, quod vel acceptæ injuriæ memoriam conservet tenacius, vel ultionem persequatur acrius. Verum, in substantiis & corporibus denominandis velle semper confugere ad verba, unde nomina sint oriunda, tam est inane, ut natura repugnet ipsa, quæ substantias prius existere docet, quam motiones vel actiones a substantiis aut corporibus productas. Quomodo pleraque nomina substantialia rerum non ab actionibus, adeoque verbis sunt profecta, neque inde repetenda, sed nomina actionum aut verba a substantiis. Quod per naturam omnibus linguis est innatum. Quare nomina omnia a verbis repetere, est naturam rerum & sermonis in-

fringere & pessundare. Pleraque verba a substantiis per omnes gentes. Nomina autem substantiarum pleraque externam quandam formam, qualitatem aut indolem respiciunt, unde appellandi occasio sumta. Quæ prisca substantias appellandi ratio in plerisque in oblivionem venit, ut vel plane non, vel difficulter appellandi ansa & origo posteris constet, quibus fatis, nomina substantiarum a majoribus accepisse. Quin una gens ab altera pleraque nude sono etiam confuso admittit, nullo ad verba respectu, aut nova ex verbis denominatione. E. g. *in homine, homo* non profecto a verbo: qui ab *humo* revocant, nomen advocant non verbum; etsi illa derivatio nec humum respiciat, cum ab occidentalibus, romanis, non potuerit ratio haberi creati hominis ex humo, qui & in humum redeat, cum scripturam ignoraret vetus Italia. Nescitur ergo ratio appellationis latinæ, certe a nullo latino verbo nomen. Ad exteram gentem, unde Italia dialectum adoptavit, si quis confugiat, in græcia quidem, unde latinum os suum impetravit, reperiet *ἀνθρώπων*; sed quomodo nomen hominis ab *ἀνθρώπων*? græcis nomen, juxta græcos, *ἀναθρόων ὄπι*, vel *ἀθρόων*, vultum attollens, sursum respiciens, vel spectans quæ vidit, vel *ἀνθρώπος ὄπτα*, florens vultu, candidus, lævis & floridus, cum cetera omnia animantia vultu & corpore sint hispida & plumata, solus homo ore glabro, & pro septentrionis forma, florido, niveo & flori pari. Perinde vero, undecunque pro conjectura derivetur, a situ & forma corporis externa appellatio est petita, sive quod sit animal vultum attollens, sive frontis nitidæ & candentis. Neque vero hæc externa denominatio ad hominem spectat, nisi ut a plaga meridionali est remotior septentrionem versus, cum a meridie ad austrum, non sit color frontis & corporis ut ad boream niveus, sed ater, sine omni flore & candore. Nec ergo vox *ἀνθρώπων* nisi situm & statum hominis externum respicit, & quidem pro climate borealiore. Tametsi vero vox *ἀνθρώπων* sit suo ortu composita sive ex *ἀναθρόων*, sive ex *ἀθρόων*, *ἀνθρώπων*, & *ὄπι*, dici tamen non potest, quod *ἀνθρώπων* sit a verbo; cum derivatio designet præpositionem *ἀνα*, vel *ἀνα*, sursum, verbum *θρόων*, videre, & nomen *ὄπι*, vultus, vel duo nomina, adjectivum & substantivum, *ἀνθρώπος floridus*, & *ὄπι vultus*. Exspirat adeo derivatio nominis

minis a verbo. Quid si & latinorum *homo* fit ex græco ἀνθρώπος, conciso admodum sono, ex frequentissimo usu, cum v̄ græcorum a romanis etiam plerumque transeat in *m* ut λευκόν, *album*, περιόν, *nigrum*, in masculinis & femininis, primæ & secundæ declinationis, per numeros & casus.

Quid si & nostrum *Mensch* fit ab ἀνθρώπος, cum *m* sæpe adsciscatur. Sufficit, nec *homo* nec *Mensch* a verbo, sed nomina per se, sive origo innotuerit sive non. Neque in homine *caput* a verbo, sed nomen per se, a græco κεφαλή admissum, quod iterum nomen per se, sine ortu verbo. Nostrum *Keppf* non a verbo, sed nomine latino *caput*. *Auris* non a verbo, sed nomen primævum, ex græco ὄρ. Nostrum *Ohr* latinum audiit. *Oculus* non a verbo, sed a nomine græco, γλήνη, *oculus*. Et nostrum *Auge* vidit latium. *Pes*, non a verbo, sed nomine græco πῆς, quo stat & nostrum *Fuß*. *Caro* non a verbo, sed nomen per se, ex græco σῆξ. *Cutis*, non a verbo, sed nomine græco σκύτος, nobis *Haut*. *Crimis* non a verbo, sed a nomine græco θρίξ, nobis *Haar*. *Dens* non a verbo, sed nomine, eoque græco, δόντις, quod sentit nostrum *Zahn*. *Lingua* non a verbo, sed a nomine græco γλῶσσα, quod loquitur & nostrum *Zunge*. *Genu* non a verbo, sed nomine, eoque græco γόνυ, nobis *Knie*. *Cor* non a verbo, sed nomine græco καρδία, unde & nobis *Herz*. *Unguis* non a verbo, sed græco nomine ὄνυξ. *Gula* non a verbo, sed a nomine græco λαγύξ, unde nobis *Röhle*. *Stomachus* non a verbo, sed nomine græco στόμαχος, quod affirmat nostrum *Mage* ita & in ceteris. Nullum horum nomen a verbo sed nomina ex se. Par ratio animalium, ferarum, volucrum, piscium, plantarum, arborum, fluminum, metallorum. *Canis* non a verbo cano, sed a nomine græco κύων, unde nostro usu *Hund*. *Mus* non a verbo, sed græco μῦς, *Maus*. *Bos*, non a verbo, sed nomine græco βῆς, *Osse*. *Taurus* non a verbo, sed nomine græco ταῦρος. *Sus*, non a verbo, sed nomine græco ὄς, *Sau*. *Leo* non a verbo, sed græco nomine λέων, *Löwe*. *Vulpes* non a verbo, sed græco nomine ἀλώπηξ, *Fuchs*. *Lupus* non a verbo, sed nomine græco, λύκος, *Wolff*. *Ovis* non a verbo, sed græco nomine οἶς, *Schaaff*. *Fera* non a verbo, sed græco nomine θῆρ, *Thier*. *Gallus* non a verbo, sed græco nomine ἀλεκτροών. *Gal-*

lina non a verbo, sed græco nomine ἀλευτεύαυα. *Passer* non a verbo, sed nomine græco ψάρος, Sperling. *Corvus* non a verbo, sed nomine græco κόραξ, nobis Rabe. *Cornix* non a verbo, sed græco nomine κορώνη, Krähe. *Alauda* non a verbo, sed a nomine græco κορύδαλος, Lerche. *Lignum* non a verbo, sed græco nomine ξύλον, Holz. *Radix* non a verbo, sed græco nomineρίζα, Wurzel. *Folium* non a verbo, sed nomine græco φύλλον, Blat. *Fructus* non a verbo, sed a nomine græco καρπός, Frucht. *Ficus* non a verbo, sed græco nomine σύκη, Feige. *Pinus* non a verbo, sed nomine græco πίνος, Fichte. *Glaus* non a verbo, sed nomine græco βάλανος, Eichel.

Suffecerint hæc abunde ex millenis aliis, non convenire naturæ, substantias, adeoque earum nomina, esse posteriora actionibus, adeoque verbis; sed nomina substantiarum cum substantiis præire nec derivari a verbis. Actiones sunt suppositorum, hæc ergo præcedunt. Unde admodum vanum est velle omnia nomina derivare a verbis, cum centies illa existant, unde nulla verba, nec priora nec posteriora. A nominibus vero verba innúmera. Quæ est ratio & indoles hujus linguæ, eadem omnium; cum naturam sequatur sermo humanus per orbem universum, per orientem & occidentem. In his nulla differentia. In oriente proinde querere alium naturæ ordinem in rebus & sermonis in appellando usu, quam in occidente, est naturam velle torquere & invertere, & nihil agere. Res & substantiæ ubique per orbem sunt & nominantur, dum actiones non sunt nec nominantur. Accidentia non priora substantiis, sed posteriora. Verba accidentia designant in plerisque. Querere ergo in omnibus rebus verba ante nomina, velut originem nominum, non est philosophi, sed rationis expertis, certe illa non utentis. Dicere igitur de omnibus a verbo, est rationis usum in his abjicere, & querere vel urgere quod rerum & sermonis natura negat.

Nec ergo Bochartus opus habuisset illa superflua sollicitudine, nominis מנר, cameli, querere originem a verbo, & quidem deferte definito, a מנר rependere, retribuere. Quasi camelus hoc acceperit nominis a qualitate interna, velut mentis aut affectus motu, qui injuriæ sibi illatæ non obliviscatur, sed ad retribuendum ani-

animum velut suum vertat, donec ulciscatur. Quam sit hoc pene superstitiosum, certe infrugiferum, patet aperte ex communi rerum appellatione in substantiis denominandis, quando a mera quadam forma externa sensibus obvia res sunt denominata, non ab interna quadam tecta & paucissimis perspecta qualitate, in qua cognoscenda error sit inevitabilis. Homo sane græcis non nisi a vultus situ erecto, contra bestiarum formam, aut a facie & cute nivea & florida appellatur, nulla habita ratione totius animæ & omnium qualitatum ac operationum ejus. Si in homine denominando non nisi nudus externus conspectus appellationem apud græcos dedit, non sublimior ac profundior denominatio brutorum rerumque aliarum omnium, quarum naturam internam nec in hunc diem licuit explorare. A mero sono, quem edunt animalia, multorum denominatio sumta, natura animalis tota ignota prorsus. Frustra igitur cameli appellatio petitur ab interna & plane recondita animalis indole, & a vitio quidem velut animi, a vindictæ cupidine, quasi alia animalia magno numero non sint vindictæ avida.

Porro vindictæ cupido in camelo pugnare videatur cum altero celebrato interno corporis statu, quod *felle careat*, indeque clametur animal mansuetissimum ac mitissimum, iræ expers. Denominare ergo animal ab interno vitio, & præterire internam ejus virtutem, non est rationis. Neque a raris illis vindictæ cujusdam exemplis totum appelletur genus; imprimis cum dubii illi sint casus, cum furor aliquis bestię contra hominem quempiam, non tam ex reminiscencia injuriæ veteris, quam dolore & damno præsentente potuerit oriri.

Præterea מַמְי non esse semper *rependere, compensare, retribuere*, agnovere dudum permulti, sed sæpe idem esse ac nude *conferre, exhibere*, vel bonum vel malum, sine relatione ad prius accepta bona vel mala. Quomodo potuere cameli conculcasse, momordisse, quosdam, inferendo malum, sine relatione ad injuriam priorem, eamque veterem. A retributione ergo præcisè mali denominare animal, cum nec retributionis sit ratio, sed damni illati, inane.

Ferendus idcirco in sagaci Bocharto sollicitudinis color, quod Adam in denominandis animalibus pro sua connata sapientia, & profunda rerum omnium cognitione, dum camelum vocaverit **למך**, respexerit ad verbum **למך** *rependere*, cum intimam cameli naturam nosset, quod vindictæ esset cupidissimus, & ad rependendum aut ulciscendum pronissimus. Admodum tenue hoc pallium pro tegenda denominationis imbecillitate. *Hac, inquit, post longam descriptionem vindictæ in camelis offensis, de cameli hebræo nomine, cujus rationem accuratius disquirere ideo duxi, quia in eo vel maxime elucet primi patris sapientia, qui, quod nos non nisi experti scimus, viso camelo statim animadvertit hoc illius esse genium, ut iram diu servet & malum pro malo tandem rependat, ac proinde למך vocavit, appellatione ad animalis naturam ita accommodata ut nulla potuerit esse aptior.* Satis hæc illi intelligent, qui de rerum naturalium omnium intima, plena & perfecta scientia in primo homine, definire verentur, cum imprimis reliquorum animantium nomina non nisi externum vel corporis situm vel qualitatem habeant pro fundamento. Neque ratio est, cur hoc animal a vitio interno, a vindictæ cupidine voluerit denominare, tacita virtute, celebrata ejus mansuetudine summa. Nec homo **אדם** dictus diferte pronunciat a substantia ejus, interna vel externa, sed a mera massa terræ, unde ortus, universa ejus natura tacita & præterita. Ergone *camelus* ab indole interna solus denominetur? Tam est alienum in nomine cameli **למך** quarere verbum **למך** *rependere*, injurias speciatim ulcisci. Tanti est, nomina a verbis repetere, ut parum absit passim, verbis fictis & peregrinis, quin rebus & rerum appellationibus injuria inferatur.

CAPVT III.

Κάμηλος, a καμπή, a curvatura dorsi, gibbo.

GRæci *κάμηλος* ad verbum *κάμνειν* referunt, cum labore agere, quod sit animal ferendis laboribus maxime idoneum. Quod in media græcia sit nata vox, videatur arguere terminatio solennis græca *λος*, latinis inde *lus*, in substantivis & adjectivis, nominibus animatorum & inanimatorum, quadrupedum & volatilium, terrestrium & aquatilium. E. g. *κορυδαλος, κορυδαλλος, galerita, alauda,*

alauda, *λερσχη*; a *κορυς* *galea*, cujus formam plumæ capitis referant; *τροχίλος*, *trochilus*, *regulus* *avis*; quod latinum nomen ex græco; *ονοκρόταλος*, *onocrotalus*, *avis* *aquatifica*, *clamofa*: *βέβαλος*, *bubalus*; *ὄβρικαλος*, *catulus*; *Φάγυλος*, *agnus*; *κίβλος*, *aries*; *γούλλος*, *porcus*; *κροκόδειλος*, *crocodilus*; *σφόβιλος* & *σφόβηλος*, *cochlea*, *murex* *marinus*, *ὄμιλος*, *turba*; *κάπηλος*, *propola*; *κόνδυλος*, *digiti articulus*, *pugnus*; *δάκτυλος*, *digitus*; *σπόνδυλος*, *vertebra*, *spondylus*; *ἀστέγαλος*, *talus*; *τράχηλος*, *collum*; *σφάκελος*, *medius digitus*, *spacelus* *morbus*; *σφάκελλος*, *fasciculus*; *χυλός*, *succus*; *κύκλος*, *circulus*; *κρύφαλος*, *reticulum* *capitis muliebre*; *σκόπηλος*, *scopulus*; *κρύφαλλος*, *glacies*; *σύλος*, *columna*; *Φίλος*, *amicus*; *πίλος*, *pileus*; *σφόβηλος*, *vortex* *procella*; *ἄεγγιλος*, *terra* *alba*; *κάμιλος*, *rudens*, *funis* *nauticus*; *κάβταλλος*, *corbis*, *corhinus*; *τρόχμαλος*, *acervus* *lapidum*; *δαίδαλος*, *artificiosus*, *vaser*; *κορυπίλος*, *cornupeta*; *adjectiva*, *ἕμελος*, *similis*; *καμπύλος*, *curvus*; *ποικίλος*, *varius*; *ἰσάπηλος*, *mutabilis*; *εὐτραπήλος*, *urbanus*; *μυτίλος*, *mutilus*, *cornibus* *carens*; *Ψίλος*, *nudus*, *χαμαλός*, *χθαμαλός*, *χαμαίρηλος*, *humilis*, *δαίλιος*, *liberalis*. *Omnia* *pure* *græca*, *sub* *sole* *græco* *nata*, *quidni* & *κάμηλος*, *camelus*? *Neque* *obstare* *putetur*, *illa* *foli* & *poli* *esse* *græci*, *ast* *animalia* *illa*, *utpote* *extera*, *orientis* *nomina* *ferre*. *Concedatur* *utraque* *manu*, *in* *oriēte* *nomina* *animantibus* & *rebus* *orientalibus* *esse* *data*, *attamen* *græcis* *passim* *autoribus*. *Tantum* *non* *pleraque* *urbes* & *insula* *Ægypti* & *Asiæ*, *æque* *munda* *ferunt* *nomina* *græca* *ac* *in* *medio* *fundo* *græco*, *ita* & *nomina* *multa* *animalium*, *plantarum*, *montium*, *fluminum* *in* *oriēte*. *Si* *camelo* *jungatur* *elephas*, *orientis* *certe* *non* *occidentis* *aut* *græciæ* *filius*, *non* *dispar* *patria*, *nec* *mole*, *græcis* *ἐλέφας*, *quod* *totus* *oriens* *effert* *brevius* *ἑβ*. *Ajunt* *ab* *ἐλεφαντίνη* *insula* *æthiopiæ* *in* *Nilo* *sic* *dici*, *quod* *in* *æthiopia* *elephantorum* *fit* *copia*, *ut* *ἐλέφας* *idem* *fit* *ac* *ἐλεφάντινος*, *cum* *a* *regionibus* *etiam* *rebus* *sint* *data* *nomina*. *ἐλέφας* *autem* *græcis* *proprie* *est* *ebur*, *unde* *animali* *toti* *nomen* *idem* *contigit* *ἐλέφας*. *Est* *autem* *ἐλέφας*, *ebur*, *a* *Φαλός*, *splendidus*, *candidus*, *a* *Φαίω*, *luceo*, *a* *colore* *eboris* *candido* *ac* *splendente*. *A* *quo* *græco* *dentis* *nomine* *ἐλέφας* *natum* *latinis* *nomen* *ebur*, *quod* *idem* *ac* *Φαλόν*, *Φαλνέον*, *lucidum*, *splendidum*, *unde* & *nostris* *Eissenbein*. *Hippopotamus* & *crocodilus*, *agypti* *soboles*, *ἰσποποτά-*

C

μς

μῆ & κροκοδείλις græca habent nomina nativa. Nec appellatio-
nem exteram tollit animal indigenum. Hippopotami in oriente
nomen הַיְוֹתָאִם est ipsummet illud græcum exterum ἵπποπόταμος,
hippopotamus, sono, ut per remotas terras fit, inflexo, nec enim
plurale est, sed singulare. Hæc pro cameli nomine græco in pa-
tria nato, a κάμῳ ut volunt græci.

Quid si vero κάμηλος a κάμπω, *flexio, incurvo, κάμψις, καμπή, inflexio, curvatio, curvatura, καμπύλος, inflexus, curvus, καμπύλος, inflexus, curvus, καμπύλος, καμπύλοσσα, curvus, curva.* Hinc facile κάμηλος, *curvus, inflexus, dorso, gibbo*, ut revera est; ut ple-
raque animalia nomina habent a forma externa quacunque, pro
discrimine. Sic κάμηλος commode a καμπή, *curvatura dorfi*, quæ
a græcis in camelo diferte dicitur κύετωμα, *quod incurvatum, gibbus.*
Quomodo & κάμιλος, *rudens, funis nauticus*, est a κάλος, *rudens, funis nauticus*, quod a χαλᾶν, a laxandis funibus pro velis ducen-
dis, repetunt græci. Quod a græcis pariter nacti arabes جَمَلٌ
g *sjommal*, *restis, rudens.*

CAPVT IV.

κάμηλος, ex græcia per orientem in græciam, ab ἀκίμολος,
celerrime currens.

DE nominibus & vocibus peregrinantibus argumentum ad-
modum prolixum, nobis hic loci κάμηλον commendaverit,
quod ex græcia in orientem commearit, formam mutarit, ac so-
no mutato in græciam redierit, multorum similibus exemplo.
Camelum esse animal oriente natum, dubio caret, cum prima ejus
ac nativa patria sit non occidens sed oriens. Vero itaque simi-
le & nomen illi in oriente esse datum, quod superest, *هَمَلٌ*,
nomen animalis ore orientis, citra controversiam. Veruntamen mul-
tarum rerum, imprimis naturalium & artificialium, in oriente ob-
viarum, appellationes a græcis impostæ, qui in oriente existe-
rent, quocunque casu aut fato. Nomina ab his græco ore impo-
posita sonum induerunt, vel statim, vel cum annis, orientis ori-
congruum, brevem & concisum ac velut contractum. Qui pri-
mitivus græcus sonus in oriente ad os populi flexus, dein ad
græ-

græcos rediit ore orientis ex itinere servato, græca tamen veste de novo cinctus aut ornatus.

Dabimus exempla. **שַׂטְרָפָא**, *chaldaicum*, forma nominis & flexione. Sed quid sibi vult? *Satrapam* reddunt peritiores quique. Commodissime ore græco *σατραπίης*, & inde romano *satrapa*. Sed quid sibi vult barbara hæc in occidente vox? In græcia nata est, in orientem commeavit, in græciam rediit, sono ex itinere flexo. *Στρατοπεδάρχης*, est *exercitus & castrorum dux*, caput militiae; *στρατόπεδον* *castra* sunt, unde *στρατοπεδάρχης*, *castrorum dux ac imperator*. Græcum hoc nomen, citra omnem controversiam, omni ex parte, nativo ortu & genio, ore & labris: *στράτος*, *militia*, *στρατόπεδον*, *castra*, & *ἀρχαω* *imperare*. Atqui hoc militare nomen græcum in babyloniam commeavit, quando militiae & castrorum ducibus & illic est impositum.

Στρατοπεδάρχης dum in peregrina jam terra, babylonia, degit, sonum induit, populo aut gentis ori congruum, ut pronunciareretur **שַׂטְרָפָא**. Res eadem; officium idem, character idem, sono nunc nativo græco, nunc ex longo itinere in peregrina terra flexo, chaldaico. Atque hic jam chaldaicus character, in græcia natus, in babylonia educatus, dum per historicos græcos in græciam rediit, ex peregrino isto populo antiquum peregrinum retinuit oris habitum, sono ad patriæ os nonnihil iterum restituto. Quomodo pro **שַׂטְרָפָא** dixerunt græci *σατραπίης*, & porro ad Latium abiit *satrapa*. *Στρατοπεδάρχης* primo græco nativo labio, *σατραπίης* chaldaico peregrino ore ex itinere in græciam reducto. *Στρατοπεδάρχης* & *σατραπίης* prorsus idem, illud ante iter, hoc ab itinere per orientem ex babylonia. Tantum jus oris, sed & tantum jus itineris.

Simili prorsus ratione *γραμματικός*, *ἱερογραμματεὺς*, *literatus*, *sacrarum literarum peritus*, erudito & nobili græco nativo ore, pro doctrina & in vetustis monumentis legendis & explicandis peritia. Liberalis hæc & literata vox, græci oris decus, migravit in orientem, ex græcia in ægyptum & babyloniam. In curiis regum ægypti & babyloniae viri literati, & sacrorum apud illos monumentorum explicandorum periti, nomen hoc græcum, sui officii characterem illustrem impetrarunt. Quod autem in ægypto

& babylonia dialectus græca suo nitore non compareret, aliis dialectis, hinc græcus hic *elegans scientia character*, pro gentis utriusque, ægyptiaca & babylonica ore nonnihil ad captum communem est inflexus, ut pro *γερματιός, ἰερογερματιός*, in ægypto & babylonia diceretur *מגוס*, græcum habitu jam peregrino, ex itinere in orientem. Deinde cum per historicos vel & iter facientes, vox græca, per orientem, in curiis regum hospitio excepta & liberaliter habita, rediret in græciam, in patriam, aliquid peregrinitatis retinuit, ut sonum orientis referret concisum, græco tamen sono aliquo iterum modo addito; quomodo græcis suum nativum *γερματιός, ἰερογερματιός*, quod in ægypto & babylonia vicinisque terris audierat *מגוס*, in græciam redux dictum *μάγος*, indeque latino ore *magus*. *Γερματιός & μάγος* idem penitus, illo pleno ore ante iter in orientem, hoc contractiore ab itinere. Esse autem *מגוס* & *γερματιός, ἰερογερματιός*, prorsus idem, *Mosis & Danielis, Herodoti & Diodori scilicet* irrefragabilibus constat effatis & documentis. Quando *Moses & Daniel* pronunciant de ægypto & babylonia, quod utrobique in curia regum fuerint *מגוסים*, *Herodotus & Diodorus Siculus* ajunt, in utraque curia penes reges extitisse *ἰερογερματιός, viros literatos, monumentorum veterum interpretes*. Verba integra duorum horum historicorum cum sint proluxa, hic locus non capit, alibi afferenda.

Postquam græci vocem suam primævam *γερματιός* ex oriente reducem, peregrino illo habitu sua iterum civitate donarunt, sono *μάγος*, mirabili peregrinandi voluptate rediit in Syriam, græco suo novo habitu *μάγος*. Quod syris tantopere placuit, ut plenum hoc græcum novum *ος μάγος* sibi lati vindicarent, *addita* porro *syriaca sua terminatione* *שׁו*, ut græcum *μάγος* ipsi jam efferrent *מגושׁו* *meguscho*, quod sua est nativitate *γερματιός, literatus*. Terminationem græcam *ος*, in *μάγος*, ex flexione per græcos casus *μάγος, μάγω, μάγος*, non abiecit syria, sed retinuit religiose, & adjecit illi novam suam syriacam terminationem *שׁו*, *מגושׁו* est purum putum græcum *μάγος*, terminatione

ma-

manifeste græca, cum augmento oris syriaci מִגִּישְׁבָּה, *meguscha*, *meguscho*. Gemina est terminatio, græca & syriaca simul. Neque vero illa utriusque græca & syriacæ terminationis junctura est ex instituto, sed consuetudine populari, quæ ex aurium usu existimaret, *os* apud græcos ad essentiam pertinere nominis. Unde porro & in *plurali* combinatio terminationum appareat multo peregrinior, quando græcum singulare μάγες retinent & in plurali, addito syriaco plurali מַגִּי. Quomodo simul dicitur מַגִּי מַגִּי. Quæ flexio græco-syriaca aut græco-chaldaica, illis admodum frequens. E. g. ὄχλος, *turba*, purum putum græcum, effertur ab his sibi vindicatum מִכְּלָה, מִכְּלָה, מִכְּלָה, *turma*. Quod lepidum videatur auditu, sufficit perfrequens esse. Tanti est jus aurium per gentes & jus labiorum in efferendo. Coheni de Lara, Judæus Lusitanus, in suo *ir David*, magnum similium cumulum suis locis congestit, quæ hic cumulare non vacat.

Par ratio fuerit vocis ἀόμιλος, *celerissime currens*. Quod græcum insigne in itinere in orientem imponi cæperit *animati orientis celerissimi cursus*, pronunciatumque pro ore illo peregrino pro ἀόμιλος מִגִּישְׁבָּה, *quod omnium ocysissime currat*. Quod græcum orientis ore flexum in græciam reversum audierit κάμινδος, peregrino ore jam servato, & terminatione græca pro more addita, quo sono dein ad ceteras in occidente terras ex itinere per orientem & occidentem pari motu cucurrerit. Sic ex peregrinandi jure græca evaserunt in oriente domestica.

Junguntur ταῖς ἱερογραμματέσι, *literatis*, ab Herodoto & Diodoro siculo ἱερόσκοποι, *haruspices*: Pari modo Daniel in curia babilonica socios junxit מִכְּשֵׁי מִכְּשֵׁי; quomodo מִכְּשֵׁי sunt ἱερόσκοποι, *haruspices*; uti ἱερόσκοπος in babiloniam iter faciens evasit in מִכְּשֵׁי, in italiam transit in *haruspicem*, qui profecto non ab *hara*, vel *ara*, sed ἱεῶν, ἱεροσκοπῶν. Sunt & στρατιωτάρχαι & στρατηγοὶ officii bellicis propinqui, ita & in Daniele מִכְּשֵׁי מִכְּשֵׁי. Quomodo מִכְּשֵׁי מִכְּשֵׁי sunt στρατηγοὶ, *belli duces*, per ordinem. Et Danieli inter instrumenta musica in babilonia cælebra sunt inter alia מִכְּשֵׁי מִכְּשֵׁי ψαλτήρια, *cymbala*, a ψάλλω, *pulsate*, cum hemisperia aenea gemina pulsata arte tinnitum ederent amicum & clarum; hebrais alio sono מִכְּשֵׁי מִכְּשֵׁי quod est ψαλτήρια.

סומפוניא Φόρμυξ, Apollinis in musica gaudium. His paria תופים τύμπανα, tympana, βυσσόνα.

Neque potuit supremus judaicae gentis senatus, quin gloriaretur de suo honoris & iudicii fastigio סְנֵהָרֵן, quod ipsum est συνέδριον, *synedrium*. Sacra quoque eminens judaeorum devotio, in fronte & brachio, graeco caractere superbivit תְּפִלִּין, quod est graecum φυλακτήριον, *phylacterium*. Et locus sacrorum כְּנֶסֶת & כְּנֶסֶת graeco συναγωγής decore gaudet. Tanta autoritas peregrinationis & juris hospitii. Neque aures in populis inter varios hospites carceres norunt, nec linguae vincula patientur, libertatis avidae. Ex graecia per orientem in Germaniam in *Satrapa Drostse / Satrapia Drostey*; ex graecia in Westphaliam niveam βρωτική κελωνή, *panis furfuraceus ater*, *Pumpernickel*/ qui & delicatioribus sapit mensis.

CAPVT V.

In Bochartum, cui הֲרֹגֵן, *camelus junior*, est ex graeco εὐγενής, *nobilis*, cum sit νεανίσκος, *juvenis*.

In laudato veteri judaeorum proverbio vox הֲרֹגֵן de *juniori camelo* adhibita, interpretibus judaeis & christianis visa obscurior. Vident chaldaeorum interpretem reddidisse רֹבְרִי בְּכָרִי Es. 60, 6. per הֲרֹגֵי; ut הֲרֹגֵי & בְּכָרִי quoad rem sint idem. Sed & in בְּכָרָה tanquam in cameli gibbo haerent, & de hujus propria significatione solliciti. De singulis supra capite primo dictum abunde. Hic porro submonendum, *Bochartum* bene recteque monstrasse lib. 3. c. 3. f. 82, 83. בְּכָרִין esse *camelos juniores*, adeoque הֲרֹגֵינן chaldaeorum & בכרים hebraeorum significare idem. Quocum consentit *Raschi in comment. in Es. 60.* בכרי מרון הֲרֹגֵי בכורים וכן בְּכָרָה קלה, chaldaeo חֲרֹגֵינִי sunt *cameli juvenes*; sic & בְּכָרָה Jer. 2, 23. *juvenis camelus celer*.

Bene animadvertit cap. 4. f. 86. de camelis quibusdam dici هَجْجَانٌ *hegsjan*, album & praestantem; uti & nobilem & praestantem mulierem eodem nomine dici, monuit *Golius f. 2514.* nec non bonam & feracem terram, ut & honore cultum & spectabilem virum. *Parriter*

riter ⁵ *هَجْرَان* *hagjin*, in equis & hominibus, *Bocharto* & *Golio* libero patre & matre serva, cujus pater arabs sed mater alienigena. *Bochartus* circa has camelorum appellationes hærens, pronunciat, cur arabice dicantur *bugian* & *begin*, non capio satis. Postquam mox adjecerat & *חֲבִירִין* chaldæi interpretis, incidit illi, esse utrumque illud arabicum & chaldaicum originis græcum, *ἑυγενής*. Mibi, inquit, tam chaldaicum *חֲבִירִין* *hogen*, quam arabicum *هَجْرَان* *bugian*, facta videntur ex græco *ἑυγενής*; atque inde sic camelus quacunq; de causa nobilis, puta, qui pollet viribus, aut ætate floret, aut colore eminent. Suboluit nonnihil *Bocharto* in arabia græci, in altera harum voce. Et feliciter conjecit, ubi de præstantia sit sermo, in genere camelorum, equorum, virorum, feminarum, ipsiusque terræ, pro *Golii* descriptione, vocem *hegsjan* derivatam esse ex græco *ἑυγενής*, claro & nobili genere ortus, generosus, etiam de arboribus nobilioribus, frumento præstantiore. Sed condonandum viro sagaci, quod miscuerit cum arabico chaldæorum *חֲבִירִין*, quasi idem sit *ἑυγενής*. Ast differunt longissime; arabici illi characteres denotant virtutem & qualitatem, sed chaldaicus non nisi ætatem, eamque minorem, sine conditione generis & præstantiæ. Distinguendæ igitur voces sono vicinæ, per suas distinctas significationes & origines diversas. Arabicum, ex græco *ἑυγενής*, ingenium est & præclarum, chaldaicum est *חֲבִירִין* juvenis. Utrumque græci oris, diversæ significationis ac denominationis. Atque ita porro ratio est manifesta, quare juxta *Golium*, *hegsjan* non solum notat nobilem, sed & ignobilem, rem quamvis turpem & deformem, pro alia a priori origine, eaque iterum græca, *ἀγενής*, minime generosus, degener. Arabiam illustrat græcia, quæ illam luce & opibus beat & locupletat. Felix, qui in felici arabia feliciorum invenit græciam, ex opibus græcis in arabiam vectis.

Bocharti in rem literariam ipsosque sacros fontes beneficia sunt incomparabilia, ex ingenio, peritia, sagacitate ac solertia incredibili; Nihilominus, in tam vasto tot veterum autorum studio pleraque intacta aut minus expedita, posteris tentanda aut conficienda relinquere, compulit immanis priorum seculorum bar-

barbaries, quæ nullam illi monstraverat viam, quam quærere fere primus coactus est. Nec mirum adeo, in tanta caligine, tantaque rerum copia, dum investigantur omnia, inveniri quidem eximia, nec pauca, ast pleraque oculos fugere attentissimos. Præivit Bochartus, invitavitque posteros, qui indagarent eadem & residua. Arabiam ille non minus ac gratiam frequentavit, longis itineribus per montes & sylvas confectis, spe deprehendendi in Arabia imprimis quæ investigaret. Non defecit viro oculato mentis vis & ingenii acumen, in discernendis singulis, sed juga montium apud arabes & inculta deserta, non monstrare ubique vera animantium potuerunt vestigia. Invenisset universa facilius, vir sagacissimus, si cultas græcorum terras lustrare attentius permisisset præjudicium, quasi in arabia omnia peregrina & ignota reperirentur, gratia in his nihil haberet ac sciret magni & præclari. Scriptores græci vetusti, rerum naturam & animantium lustra perlustrarunt quam solertissime, ut horum monumenta clarissimam præbeant lucem, plantarum sylvis & animantium gregibus quibuscunque dignoscendis. Jure suo cauti utantur posteri, qui non modo per arabiam oberrent, sed & per græcas commeent terras & urbes, pro scriptis græcorum evolvendis. Dabitur igitur locus indagini ulteriori, ubi post Bochartum sylvæ græcæ curatius perlustrentur, & reperiantur facilius, quæ venatoris oculos apud Arabes fugerunt. Fas esto in reconditis detegendis eruditam gratiam diviti jungere arabia, cum gratia æque faveat orienti ac arabia.

Neque vox *ἰσθμίου* *ισθμίου*, junior, juvenis, primam solum notat ætatem, & juxta quosdam ipsam lactantem, sed *indefinite minorem*, comparative, *respectu seniorum*, sive quatuor sive denorum sive vicenorum annorum. Quæ est *metonymia* omnibus gentibus usitata & perquam familiaris, ut *pueritis* nomen in ipsis etiam hominibus transferatur ad statum vitæ adultiorem, pro variis circumstantiis. *παῖς*, *παιδίον*, græcis, non modo *puerum* ætatis minoris denotat, sed & *servum* quemlibet & *pedisequum*, etiam *provectæ* ætatis; similiter & *filium*, *filiam*, natam, ut *liberos*, filios & filias. De Davide Act. 4. 25. *Δαβὶδ παῖς τῶ Θεοῦ*, David servus dei. De Jesu Act. 4. 27. 30. *ἁγιος παῖς τῶ Θεοῦ*, sanctus dei filius, Johan-

Johannes de adultis christianis i. Joh. 2, ii. 1, 12. *ταῖς αἰσῶναις, filii v. 13, 14, 28. 3, 18. νεανίσκοι juvenes, v. 13. 18. παῖδία filii.* Latinis *pueri* & nostris *Knaben / filii* cujuscunque ætatis; *servi* sine ætatis discrimine. Et hebræorum usu *נַעֲרָה* *na'arâh*, juvenis; *נַעֲרָה* *na'arâh*, *pueri, juvenes*, ab ætate minore per scitam metonymiam transferuntur ad adultam & virilem ætatem, *filiorum, servorum, ministrorum*, respectu *parentum, herorum, dominorum*, tanquam *seniorum*. Exod. 33, ii. *Josua* jam quinquaginta annorum, minister Mosis, *נַעֲרָה* *na'arâh*, *juvenis*, qui bella pro Mose jam gesserat, dux exercitus. *Isaac* ad aram ab Abrahamo patre ductus, *נַעֲרָה* *na'arâh*, *juvenis*, cum 25. ageret annum. Gen. 22. *Ismaël*, cum matre Hagar e domo Abrahami Bersaba expulsus, 29. *annorum*, *נַעֲרָה* *na'arâh*, *juvenis*. Gen. 27, 17. 18. 19. 20. *Samuel* a matre Hanna pontifici Eli ad servitium oblatu; cum jam esset pubes, ephebus, pueritiæ annos supergressus, quindecim ad minimum annorum, *נַעֲרָה* *na'arâh*, *puer*, i. Sam. 1, 24. seq. Filii Eli sacerdotes, *נַעֲרָה* *na'arâh*, *pueri, juvenes*, dudum sacerdotes, triginta annis majores. i. Sam. 2. 17.

Neque pictorum & sculptorum in fingendo libertas attendenda, qui *Ismaëlem*, ex domo Abrahami cum matre dimissum & in deserto cum matre oberrantem, pusillum pingunt puerum, seducti voce *pueri* in versionibus vulgatis, cum esset jam virilis ætatis, 29. *annorum*. Quorum & phantasia ferenda, ex voce *pueri* in vulgata versione, quando *Isaacum* ad aram ductum, ligatum, & in aram positum, jamjam ferro a patre jugulandum, & instar holocausti cremandum, pingunt pusionem, tantum non infantem, cum esset 24. annos natus. Versiones non intellectæ multas per ineptos commentatores & ineptiores pictores in populam & in commentarios invexere fabellas. Quo lusu vetus græca versio de Ismaële habet: ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὄμω ἀντὶς τὸ παῖδιον: Abraham imposuit humeris Hagaris puerum, Ismaëlem, 29. annorum; sat oneris, quæ præterea portaret panes & lagenam aquæ. Quæ versio & Josephum seduxit *Antiq. l. 1. c. 12. f. 37. ed. Haverc.* ut Ismaëlem appellaret *παῖδα νηπίον, puerum nondum adultum*, quem ideo matri tradideret, *μήπω δὲ αὐτὸς χωρεῖν δυναμένον, qui solus adhuc iter facere non posset.* Pictorum vero Isaacum in ara puerulum jure exprobrat illis, qui *l. c. c. 13. f. 41.* Isaacum diserte appellat tunc ju-

venem 25. annorum, *ἰσαίης ἡέμπτων καὶ ἑμοσὸν ἔτος ἔχοντος*, *Isaaco wigefimum quintum annum agente*. Calmetus de Ismaële in deserto, cum dicatur Hagar eum *conjecisse* in locum sub arbore, colligit, quod Hagar Ismaëlem portaverit: *ce terme abjecit, semble insinuer, qu'elle portoit son fils*. In Isaaco in ara agnoscit 25. *etatis annum*. Chronologia in ambiguas vocum significationes luculentus subin- de commentarius.

CAPVT VI.

De characteribus camelorum, *dromedariorum,*

רַכָּשׁ, אַחַשְׁתְּרוֹן, רַמָּךְ. Esth. 8, 10, 12.

NEfas praterire tres peculiare cameli characteres, in fontibus hebraicis obvios, in historia Estheræ, qui commentatores ferme fugiunt, insigni eorum celeritatis elogio. Esther. 8, 10. *ויכתב בשם המלך אחשורוש ויחתום בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רוכבי הרכש האחשתרונים בני הרמכים* *ἔγραψεν ἡμᾶν ἐπ' ὀνομάσματος τῶ ἀρχοντος κυαξάης, καὶ ἐτέμαξε ἐπὶ δακτύλῳ τῶ ἀρχοντος. καὶ ἀπέστειλε συγγραφᾶς διάπερ τῶν τροχαζόντων ἐπὶ ἰοῖς συρισαῖς, περισχάντων τὸν τροχὸν τὸν βακτριανόν, παῖδας τῶν Μαργιανῶν, Haman scripsit contra Judæos nomine regis Cyaxaris, ὃ obsignavit, ὃ misit epistolas per cursores equis, veftos dromedariis Bactrianis, natis Margianis.*

Obiter, *אַחַשְׁתְּרוֹשׁ* est ipsummet nomen *κυαξάης*, *Cyaxares*, quod medico perficium regum nomen, *κύξ ἀξίος*, *majestate dignus*. Communi *Cyaxaris* seu *Ahasveri* nomine insigniti (1) *Astyagis pater* (2) *Astyages ipse*, Dan. 9, 1. Tob. 14, 17. (3) *Darius Medus*, *Astyagis filius*, Xenophonti. (4) *Darius Hystaspis*, Esth. 7, 1. 7. 11. 12. Cap. 8, 1. Neh. 2, 1. Neque miretur quisquam peregrinum nominis formam, pro præsentem vocalium sono, cum sit ipsummet totum græcum *κυαξάης*, *Cyaxares*; siquidem & *רַיִרָשׁ* ipsummet græcum est *Δαρείος*, *Darius*, alio vocalium sono, & *כּוּרֹשׁ* ipsum plenum græcum *κυρος*, *Cyrus*. Fuit & *אַרְתַּחְשַׁתָּא* *καταίστος*, *augustus*, *augustissimus*, cognomen (1) *Cyri*, Esth. 4, 7. 23. (2) *Darii Hystaspis*, Esth. 7, 1. 7. 11. 12. Cap. 8, 1. Neh. 2, 1. Quomodo *Estra* c. 6, 14. *מטעם כּוּרֹשׁ ודריישׁ וארתחשת מלך פרס* sua gaudet luce: *עִזְ*

ἐξ ἐνθυμήματος κύβη καὶ Δαρείου, καὶ μὲν κρατίστ' ἀρχόντος περιστοδός,
ex mente & sententia Cyri & Darii Hystaspis, augustissimi utriusque
regis Perfidis.

Rege Dario Hystaspis, exitium universis judæis ab Hamane paratum, regis infantis & artis haud conscii consensu, per literas Haman ad omnes satrapas & regionum præfides scriptas, celerrime ad omnes deferri curavit. Celeritas nunciorum in celeritate equorum & dromedariorum. In celeritate omnis spes perniciæ, ne sententiam mutaret rex, si mature detegeretur Hamanis dolus.

Velocitas cursus in סוּטִים *σοῦσιαις* in equis, non finit illos hic attendere, pro communi notitia. רָכֶשׁ poscit in nobis spectantibus morulam. Bochartus alique, & hic equos habent in oculis. Verum oppositio inter סוּטִים & רָכֶשׁ manifesta, non solum in hac historia Estheræ, sed & rebus Salomonis, 1. Reg. 4, 18. Qui mulos maluit, illis damus. Vtrique interim cum Buxtorfio in equis & mulis pernicitatem agnoscunt in voce רָכֶשׁ, equus levis, mulus celer & velox. Sed ad camelos dromedarios rectius referunt cum Elia Levita circumspetiores. Ille in Meturgeman: מִן גַּמְרִים לְרוּץ הַמְמוֹרִים *species camelorum properantissimorum cursu.*

רָכֶשׁ vi vocis τροχέος, τροχίας, γοργός, cursor, celer, velox, pernix; ut in se possit referri aut applicari ad equum æque ac camelum; quomodo Syrus pro סוס perfrequenter adhibet רָכֶשׁ. Sed hæc accommodatio in arbitrio interpretis posita non præjudicat usui ordinario. Mich. 1, 13. videatur par determinatio ad equum, quia de curru fermo est, ad quem non cameli sed equi aptiores aut usitatiores. Ast & ibi per elegantem auxesin pro festinatione vividius pingenda dromedarii dicantur curru jungendi, aut vectura dromedarii sola expressa: רָכֶשׁ הַמְּרַכְבָּה רָכֶשׁ *ἄμωττε τῶ δὲφω τροχιάδας*, jungere curru dromedarios: ut si nos diceremus, vel poetæ, pro auxeseos dignitate, jungere curru ventos, euros, boreales. Quando רָכֶשׁ per se generale τροχέος, speciatim vindicatur camelo veloci, dromedario, eadem est figura, quæ in הַרְגֵן הַנְּעָרִים, quod speciatim camelo juniori datur, usu.

Bocharto f. 100. conjectura indulgenda, quasi רָכֶשׁ sit a רָכֶשׁ acquirere, comparare, unde sit רָכֶשׁ primo pecus vel jumentum quod-

quodvis, ut græce κτήνος ἀπό τῆς κτήσεως, quia pecore & jumentis veterum opes præcipue constabant, deinde jumentorum nobilissimus equus, adeoque & in equis qui nobilissimus est & ad bellum aut ad vecturas maxime idoneus. Sequitur Aben Efram, qui a רכזִי repetit, in Comm. in Estheram, a censu regis ex equis. Quæ omnia longe admodum petita. רכזִי est ἀγυγίσειν, colligere, congregare, quicquid demum fit, & רכזִי est ἀγυρισμός collectio, congeries, cujuscunque tandem rei. Quod pro argumento adfciscit Bochartus, pro equo in רכזִי, ex arabico verbo راکز rakaz, in cursum actus fuit, de equi pleno cursu, unde راکز rakez, in cursum actus ac currens; generale est, idem ac ῥάξ τροχάσειν, currere, θρεξάσειν, & راکز raka-za, τροχος, cursus. مرکز merkaz, σκαίλευτρον est, σκαλευτήριον, rutabulum.

Neque vero רכזִי quemlibet fert camelum, cum ad perniciositatem unus altero sit aptior natus, non solum ex ætate sed & imprimis ex certo genere. Sunt enim duo illorum genera, quorum unum uno gibbo excellit, alterum duobus. Illi majores his, hi celebriores illis; illi cameli absolute, hi dromades aut dromedarii appellati, hoc est cursores. Hic dromedarius, δεσμάς, τροχέος, est רכזִי cursor. Juverit, pro discrimine cognoscendo inter גמל & רכזִי audivisse Cotovicum, itineralio Hierosol. & Syriac. p. 403. cujus manu utriusque imaginem totam pingere, scopo nostro congruet: Est camelus animal quadrupes, procerum admodum, ac multo altius equo, turpe adspectu, odore tetrum, exili, longo incurvoque collo, sed trunciori capite: maxilla ei superior quatuor duntaxat dentibus acutis longisque armata, inferior dentibus referta, uti & ceteris jumentis. Gibbosum habet tergum, caudam asininam, crura tibiasque prolixas, poplitibus duplicatis: quibus accepturus onus singulatim procumbit, carnosos & bisulcos pedes unguesque aduncos, ac pedum plantam pulposam & mollem, instar spongiæ. Est autem laboris patientissimum, portandisque sarcinis aptissimum: nam trium equorum onera facile ferunt singuli, & supra mille librarum pondus, imo decem medimnos frumenti, vel homi-
nes

nes quatuor in lecto jacentes ac cistis inclusos vehunt commodissime. Pedatim tamen graditur hoc animal, ut sinister pes non transeat dextrum, aut prævertat, sed subsequatur. Etsi vero horrido aspectu, clamoreque ingrato ferox nimium videatur ignavis, est tamen præter opinionem mansuetum admodum, adeoque cicur, suisque ductoribus obsequens, ut ad arbitrium vocemque eorum in genua, atque adeo in ventrem sese demittat, ac primum, anterioribus prius cruribus, mox posterioribus complicatis, onera sarcinasve tergori imponi suat; mox, ubi se satis onustum esse ac consuetum habere pondus sentit, (neque enim plus oneris quam ferre potest imponi sibi permittit, nec ultra assuetum procedit spatium) in pedes se erigit. Si assurgere vel inclinare se quandoque a ductore jubeatur, illico voci jubentis, ac si ratione uteretur humana, obtemperat. Genua callo obducta durissimo habet: subductis quippe sub se cruribus, dum vel depositis sarcinis quiescit, vel interdum nocturne objectum pabulum sumit, in ventrem procumbit humi, rotumque corpus iis sustentat. Cum vero inedia ac præcipue sitis patientissimum sit, parvo sumtu alitur, cibi utique ac potus pro tanta mole paucissimi. Palea autem trita vel fursure aut gramine, vel modico sale vescitur, pascuisque asperrimis fruticosisque utitur. Triginta imo quadraginta continuos dies sarcinis onustum absque ulla requie progreditur, æstumque diei ferventissimum suffert, triduo, quatrinduo, imo diutius sitim tolerat, & impotatum incedit. Sed cum bibendi occasio se offert ventrem implet, turbata conculcatione prius aqua. Urinam mittit transversam, & eam modicam & tenuem. Per deserta arenosa, planaque loca obeundis conficiendis itineribus aptissimum est, per asperos scabrososque montes non item, idque ob pedum mollitiem & pulsatatem, quos idcirco facile lacerat. Quod si lædi contingat, nec progredi possit, illico ductores manant, corioque detracto, ossa carnibus purgant: quas (relictis in via ossibus) inter se dividunt, & sale conditis ad cibum utuntur. Sub aura frigidula pigrum est, nisi excitetur cantu hominis, vel sono fistulae, aut tintinabuli, quibus plurimis ornantur. Æstu solis alacrius graditur. Sunt autem cameli duplici specie, partim villosi, partim glabri; illi frigidioribus regionibus & hiberno tempore aptiores, hi calidioribus provinciis & æstate utiliores. Vidimus ex his plurimos, catenulas ferreas duplices anterioris dextri pedis cruribus gestantes; causam sciscitanti, didicimus, eos Mecha fuisse, & his catenulis, tanquam sanctitatis nota

a ceteris distingui ac præstantiores haberi. Dromedes, seu dromades vel dromadi, vulgo Dromedarii, olim Anacoli Lagarique dicti, parum aut nihil a camelis differunt, ejusdemque plane formæ & proceritatis, nisi quod bina in dorso tubera habeant, gracilioresque insuper macilentiores ac celeriores sint. Hinc non tam ad portandas sarcinas quam ad equitandum, Ægyptiis, Arabibus, Æthiopicisque plurimum usui sunt. Supra centum miliaria italica uno die conficiunt, præsertim locis arenosis & aquis carentibus. Feminis, qui ad bellum præparantur, vulvas ferro exulcerant, quo coitu negato fortiores & præliis aptiores sint. Duos in certamine sagittarios ferunt, junctis dorſis, alterum ut a fronte, alterum ut a tergo in hostem pugnet. In ægypto, arabibusque plurimi nascuntur, in syria pauciores, cameli tamen frequentes, quos inter armenta pascit oriens. Carenſis Bassa quos secum habebat Dromades ex ægypto eduxerat eosque frontalibus cristis ac depictis stragulis eleganter ornatos, mancipiorum æthiopum (quæ in iis equitabant) cura & regimini demandaverat. Hos pastillis e farina triticea confectis, sed parce admodum reficiebant. Ubi sessori descendendum esset, bacillo pedes animalis percutiebat, atque ita dromedarius in terram procumbens, commodam descendendi facultatem illi præbebat.

Pellucet ex his, גמל camelum in genere quidem utrumque genus complecti, unius & duorum gibborum, speciatim autem designare primum genus uno gibbo, שרד dromedarium, secundam speciem, duobus gibbis, cujus pernicitas longe maxima.

Hæc distinctio in historia Estheræ inter סוסיים σαρδίας, equos, & רכש תרשדון dromedarium, dilucida. Ita & in Salomonis œconomia, 1. Reg. 5, 8. : וְהָיוּ לְסוּסִים וְהָיוּ לְרֶכֶשׁ תַּרְשָׁדִים וְהָיוּ לְרֶכֶשׁ תַּרְשָׁדִים וְהָיוּ לְרֶכֶשׁ תַּרְשָׁדִים וְהָיוּ לְרֶכֶשׁ תַּרְשָׁדִים, hordeum & paleam pro equis & pro dromedario, dromedariis, per enallagen.

וְהָיוּ לְרֶכֶשׁ תַּרְשָׁדִים torquet interpretes omnes ipsumque Bochartum misere, qui mulo vehuntur plerique, sibi ipsis oneri, quorum sarcinas huc apportare nihil juvat. Constat, ut camelos ita & dromedarios, per certas provincias excellere præ aliis; ut genera equorum per plagas, naturæ qualitatibus, quantitate & motu vehementer differunt, quod in curiis sciunt & historici observant. Dromedarii, ἄστουλοι, optimi in Asia superiori, in Bactriana, ut in Arabia

Arabia cameli præstantiores. Haman ergo in perfide, ex vicina Bactriana natos, altos in Darii regis stabulis, dromedarios, ad cursum natos, promi facile curaverit, cum res esset ocysissime conficienda, per nuncios expeditissimos. Sic nostro quidem iudicio יַרְשָׁרָא est character regionis dromedariorum velocissimorum, Βακτριανός, Βακτριανός, Bactrianus, Bactriani, qui velocissimi.

Bactrianos Dromedarios, διτύλας, cum duobus gibbis, ad cursum esse præstantissimos, historici veteres & recentes unanimi voce nunciant. Aristotelem laudant Bochartus, Harduinus, in Plin. Tom. 1. f. 447. Διαφέρουσι Βάκτριαι τῶν Ἀραβιῶν, αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβρις, αἱ δὲ ἓνα μόνον. Differunt Bactriana cameli ab arabicis, quarum illæ duos habent gibbos, hæ unum tantum. Quocum consentire Plinium monet uterque, l. 8. c. 26. f. 447. ed. Hard. Camelos inter armenta pascit oriens, quarum duo genera, Bactria & arabia differunt, quod illæ bina habent tubera dorso, hæ singula, sub pectore alterum, cui incumbant. Solinum Bactrianorum & arabicorum gibbos incaute permutasse, qui Bactrianis unum arabicis duos tribuat, monet uterque. Gibbus sub pectore in Bactrianis æque ac arabicis, distinctus a duobus Bactrianorum & uno arabum in tergo, observante Aristotele l. c. Qui sub pectore gibbus, in utrisque a natura datus, ut illo sustineatur corpus, dum in genua procumbant ad ferendum onus: Ἄλλον δὲ ἔχουσιν ὕβριον τοῖστων ὄιον ἄνω ἐν τοῖς κάτω, ἐφ' ὅταν κατακλιθῆναι εἰς γόνατα ἐσθῆνται τὸ ἄλλο σῶμα. Sunt etiam omnibus (Bactrianis & arabicis) singula parte ima, quale in dorso, tubera, quibus incumbat reliquum corpus & firmetur, quoties in genua inclinentur.

Ob velocitatem adhiberi non solum in itineribus sed & in præliis, utrosque Bactrianos & arabes, observarunt Herodotus l. 7. f. 411. & Pollux l. 10. c. 8. Plinius l. c. Omnes Bactriani & arabes iumentorum ministeriis dorso funguntur, atque etiam equitatu in præliis. Plinius: Castrandi genus etiam feminas, quæ bello præparentur, inventum est, fortiores ita sunt coitu negato, quo de & Aristoteles & Aelianus. Velocitas utrorumque, non solum equis par, sed & longe superior, imprimis in Bactrianis. Plinius: Velocitas inter equos, sed sui cuique (camelis & equis) mensura secuti vires. In longo itinere camelorum cursus diuturnus ac continuus, in brevi cursu equi celeriores. Quæ

Qua ratio est, quare Haman, nuncios expediens, equos adhibuerit pro brevioribus itineribus ad loca propinquiora, camelos dromedarios ad loca remotiora, per regnum Darii amplissimum, provinciis admodum remotis. Eadem namque via equos & camelos esse a nunciis diversis vectos, non fuit possibile, quod equi fugiant camelos, qui horum nec conspectum nec odorem ferre possunt, teste Herodoto l. 1. f. 33. & lib. 7. f. 411.

Bactrianos, duorum gibborum, dromedarios, ab arabibus brevi contraestove sono dici Bechetos, ex Leone Africano & Marmolio observat Bochartus, f. 87. ille: secundum camelorum genus Bechetos vocant. Hi duos habent gibbos, oneribus gestandis & equitationi pariter accommodos, cujusmodi Asia saltem producit. Agnoscit Bochartus, Arabum بختي becht, vel بختي bechti, & femininum بختية bechtia, & in plurali بختاني bechati, esse Bactrianos; ad quod declarandum Aristotele & Plinio utitur, qui Bactrianos camelos, dromedarios, commendaverint.

Bactrianorum dromedariorum duorum tuberum genus, in Arabiam etiam fuisse traductum, ut & ibi cum aliis unius tuberis aleretur, subindicat Diodorus l. 2. f. 137. Πλείστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων ἴσθρι, τῶν τε ψιλῶν καὶ δασύων, καὶ διπλῶν ἀναττακῶταν τὸ κατὰ τὴν εἰρήνην κύρωμα, καὶ διὰ τὸτο διτύλων ὀνομαζομένων. ὧν αἱ μὲν γάλα παρέχονται καὶ κρεοφαγῶμεναι, πολλὴν παρέχουσαι τοῖς ἐγχεῶσι δαψίλειαν, αἱ δὲ πρὸς ὠτοφορίαν ἡσκημέναι, πυρῶν μὲν ἀνὰ δέκα μεδίμνος ὠτοφορίαν, ἀνθρώπων δὲ κατακειμέναι ἐπὶ κλίνης πέντε βαστάζουσιν. Αἱ δὲ ἀνάκωλαι καὶ λαγαραὶ ταῖς συστάσει, δερμάδες εἰσὶ, καὶ διατείνουσι πλείστον ὄδου μήκος, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς διὰ τῆς ἀνύδου καὶ ἐρήμου συντελεσμέναις ὁδοποιήσασιν. Αἱ δὲ αὐταὶ καὶ κατὰ τῶν πολέμων εἰς τὰς μάχας ἔχουσαι τοξότας ἄγονται δύο, ἀνικαθημέναι ἀλλήλοις ἀντιώταται. τῶν δὲ ὁ μὲν τῶν κατὰ πρόσωπον ἀπαντῶντας, ὁ δὲ τῶν ἐπίδωκοντας ἀμύνεται. Sunt in arabia multa, praeque aliis eximia camelorum genera, tum depilium, tum villosarum, & quibus duplo majus tuberculum in tergo eminent, ac propterea dityli, i. e. duplici gibbo praedita, vocantur. Harum alia lactis multum & carniurn esu, magnas hominibus utilitates afferunt. Alia gestandis oneribus asvesta, decem frumenti medimnos dorso perferunt & homines quinos clitel-

clitellis recubantes facile portant. Quae expeditionibus sunt membris & minus distento corpore, (dromedarii) cum duobus gibbis, ad cursus adhibentur, & longissimum viae spatium emetiuntur, praesertim si per aridam & desertam regionem iter fiat. Harumque, (dromedariorum) in bellis etiam usus est. Nam ad pugnas binos ferunt sagittarios, obversis inter se tergis, quorum alter occurrentes a fronte, alter insectantes a tergo propulsat. Idem l. 3. f. 178. ἄτοι, Δέβαι, καμηλοτροφῆντες πρὸς ἅπαντα χρωῖνται τὰ μέγιστα τῶν κατὰ τὸν βίον τῆ τῆ ζωῆς τὰτα χρεία. Πρὸς μὲν γὰρ τὰς πολέμους ἀπὸ τῶν μάχονται, τὰς δὲ κομιδαί τῶν φορτίων ἐπὶ τῶν νατοφορῆντες ῥαδίως ἅπαντα συντελεῖσι. Τὸ γὰρ γάλα πίνοντες, ἀπὸ τῶν διατρέφονται, καὶ τὴν ὅλην χώραν περιπολεῖσιν ἐπὶ τῶν θεομάδων καμηλῶν, Camelorum armentis Deba arabes pascendis vacant, quorum usus ad maxima vita negotia illis paratus est. Ex his contra hostem pugnant. Horum tergis onera veclant & expedite cuncta peragunt. Horum lac bibunt, hi nutrimenta eis praestant. Dromedariis quoque camelis totam regionem percurfant.

Pullus Baëtriani dromedarii appellatus قيرمل kirmal, Bocharto, f. 87. teste ab illo allegato Damiro, ولد البختي القيرمل, quod reddit Bochartus, Kirmal, pullus albehti: in plurali القيرمى al-karamil, cameli duplici gibbo. Vocem ولد reddidit Bochartus pullum, quod idem ac natus, ut plus generis sit index quam atatis; genus behti hoc est Baëtriani dromedarii, cum pro diversis regionibus sint diversa dromedariorum genera. Quomodo ولد idem ac genus, ut ב hebraeis. ولد البختي genus Baëtrianum sive ex eadem sive vicina provincia. Atqui appareat fere قيرمل esse characterem regionis Margiana ad Baëtrianam. Quo pacto قيرمل Kirmal & قيرمى reipsa idem, sono ex dialecto variata flexo. Golius sane videtur diserte indicare Kermel esse dromedarium Baëtriani generis: قيرمى, Kermel, & قيرمى, kermeli, plur. قيرمى kara-

karamel, genus cameli, *بختي* bechtijon dictum, aut duobus tuberibus praditum. Illi *قمرل* & *بختي* bechti sunt dromedarii iidem. Atqui bechti est *baetrianus*, adeoque kermel *baetriani* generis.

Quando ergo character *בני רמכר* non nisi hic in historia Mardochei, in Perfide incidit, non sine interpretum hæsitatione, sicut generale nomen *regionis Baetriane* dromedarios celebravit, ita specialior additur *index regionis in Baetriana* aut ad Baetrianam, quæ est regio *Magiavæ*, *Margiane*, dromedariis clara, *רמך* *Magiavos*, *Margianus*, *בני רמכר* *paides Magiavov*, *nati Margiani*; uti *בנים* & de brutis dicitur. Quo pacto *אחשורנים בני רמכר* sunt *Baxtejavoi Magiavoi*, *dromedarii Baetrianomargiani*.

Bocharto f. 101. pro *mulis* in oculis est arabicum appellativum *رامكة* *ramaka*, equa, magna camela *Gofio*; ut in Mardochei historia *בני רמכר* sint *equarum filii*, illi *mulæ*. Verum arabicum hoc *ramaka*, equa, nihil habet rei cum masculino *רמך* Mardochei. *Ramaka* arabum, equa, camela, est *מנהגה*, materna; unde quod Bocharto incidit Germanorum *Miere* est ortus *græci* *μητρικα*, *materni generis*, *Mutter-Pferd*. Præstabit, uti *אחשורנים* est *Baxtejavos*, *Baetrianus*, *regionis index*, ita & *רמך* hic *regionem* indicare *Margianem*; *magiavos* *Margianus*, optimi generis *dromedarius*.

CAPVT VII.

In parabola talmudicæ de duobus Aaronis filiis Nadab & Abihu, & apophthegmatis iudaici de camelis, scopum.
Sanhedr. f. 22 c. 1.

Veterum iudeorum supra laudatum proverbium est commendatum in medio talmudis corpore, *Sanhedr. f. 22. c. 1.* occasione parabola de duobus Aaronis filiis Nadab & Abihu, quam integram audire iuvabit, ut tum de parabolarum apud iudeos usu tum de adagio

adagii sensu & scopo constet plenius. כבר היה משה ואהרן מהלכין בדרך ונזכר ואכתיזו מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן. אמר לו נזכר לאכתיזו אמתי ימותו שני הזקנים הללו, ואני ואתה ננודו את הדור. אמר להן הק"כ בה הנראה מי קיזבר את מי. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי נפישו גמלו סברי דטעיניו משכי דהוגני. *Moses & Aaron procedebant in via, Nadab & Abihu sequebantur illos, & totus Israel hos. Dicebat Nadab ad Abihu: Quando morientur hi duo senes? ut ego & tu gubernemus hanc etatem. Dixit ad illos deus: Num constat quis sepulturus sit alterum? Dixit Rab Papa: Hoc est, quod vulgatum dicit proverbium: Multi sunt cameli senes qui portant juniorum pelles, ut veniuntur. Rashi in h. l. elarioribus sensum exprimere studuit verbis: הרבה גמלים זקנים שטוענין עורות: גמלים יונקים שמתו. בכרי מדין ועיפה מתרגמינן הוגני. בכרה קלה היינו גמלא נערה ויונקת שהיה קלה ועסקיה רעים מחמת Multi sunt cameli senes, qui gestant pelles camelorum juniorum, qui mortui sunt. Vocem בכרי Es. 60, 16. juniores cameli Madiena & Mariabena, Chaldaeus reddit per הוגני, νεανίσκος, juniores. Pariter Jer. 2, 25. בכרה קלה est κάμηλος νέος ἢ νεανίσκος, camelus junior aut juvenis, qui est agilis, cujus actus sunt imbecilles, cum nondum sit assuetus oneribus portandis.*

Est מדרש, Φερόντιμα, symbolica in Mosis & Aaronis filiorum-que historiam commentatio; speciatim, cum genera talium symboliarum imaginum sint multa, est הגדה הדרגה, narratio, historiarum forma, arte oratoria, profopopæia: usu non ineleganti, oratoribus & poetis quibuscunque, priscis & recentibus, familiari, concinno orationis ornatu. Est species parabole, dum introducuntur persona loquentes, ex remoto ævo, velut exempli loco, vel quasi persona, quæ, etsi nunquam extiterint, pro orationis habitu efformantur ac velut coram sistuntur, quibus de re ardua sermo tribuitur. Induit tota illa oratoria actionis compositio formam historiarum aliquando gesta, etiamsi tali situ nunquam reapse contigerit. Quin & inanimatis talis personarum actus conciliatur, ut sermones de re magna cedant, acsi humanæ essent indolis. Quæ profopopæiarum elegantia admirabilis oratoribus & poetis perquam grata, auditoribus multo amcenior.

A sapientibus & magnis viris adhibetur hæc figura, præclarum orationis penetrantis artificium, quando res magni momenti indirecte & oblique est aperienda. Ingenii & iudicii arguti res, dignas tales profopopœias parabolave instruere. Vehitur quippe illis magni ponderis argumentum, sive in doctrina, sive monito, sive consilio, sive minis. Tecte plus dicitur, aculeis paucis penetrantissimis, quam longa aperta oratione. Auditoris animus rapitur non tantum in personarum illarum compositarum conspectum, memor subesse quid ardui, sed & momento inter audiendum scopum attendit, ut quid orator velit, scrutetur. Fiunt hæc omnia utrinque, dicendo & audiendo, brevi velut momento. Ille pingit, hic colores & animum loquentis ac delineantis observat. Iudicii non magis res in oratore, ut cuncta curate & apte conformet, personis dignis & verbis concisis ac nervosis, quam & in audiente, qui in personis & verbis factisque reconditum consilium dijudicet & observet. Nisi locus hic esset brevitate dicatur exempla ex oratoribus & poëtis, græcis & latinis, quin & judæorum veterum monumentis afferri possent, ingenti numero, suavitatis admiranda. Suffecerint jam eminentis dignitatis & celsi argumenti exempla numerosa, per omnia christi cum judæis, imprimis pharisæis, cum discipulis, cum amicis, cum hostibus, de rebus sublimibus colloquia. Vel obiter meminerimus, *christum* palam pronunciaffe, *se nihil sine parabolis dixisse & docuisse*. Morem illis seculis inter judæorum doctores receptum, symbolis & parabolis utendi, retinuit sancte, nobis in occidente insolitum & peregrinum. Neque adeo ex nostris rebus aestimari, intelligi & explicari possunt, sed ex illorum temporum inter judæos statu, controversi ac sententiis. Unde est quod perpauca christi parabola in hunc diem digne sint explicata. Plerarumque argumentum est, res christianissimi judaismo oppositi. Pharisæi & publicani parabola est nervosissimum compendium universæ doctrinæ judaicæ & christianæ. In pharisæi dictis factisque effigiatur judaismus quoad intimas fibras. Publicani actiones & sermones plena effigies totius rei christianæ, ut tunc erat, christo præsentem & docentem. Omnes epistolæ Pauli commentarii locupletissimi in istam
chri-

christi parabolam, in pharisæum illum & publicanum. Lazarus & epulo, christianismus ac judaismus, quoad omnes nervos, in imagine, toto doctrinæ utriusque compendio & fatis. Filius perditus cum fratre domi sedente, christianismus in judæis exteris convertendis, & judaismus in judæis in patria sedentibus, palæstinæ tunc incolis. Et in hanc parabolam universam Pauli dicendi ac scribendi inter gentes officium. Seminator cum hoste, zizaniorum domino, Christus & discipuli cum pharisæismo, veræ doctrinæ christianæ opposito. Latro & samaritanus, judaismus aut pharisæismus & christianismus. Convivæ in nuptiis filii regis, judaismus & christianismus. In omnibus his & similibus multis personarum actiones & sermones, pro effigie rerum sublimium, ut singulæ personæ integras referrent gentes, judæos & christianos, pro utrorumque doctrinæ & fatis, tunc præsentibus & impendentibus. Non negotia in his privata sunt effigiata, sed publica, pro utraque gente, judæica & christiana, pro utriusque populi indole & fortuna. Paulus in omnes christi parabolæ commentarius luculentissimus quoad omnia momenta.

Ad istum argute dicendi genium composita & illa judæorum parabola de filiis Aaronis inter se sermocinantibus, & deo interloquente. Nec enim foris quicquam illorum contigit, sed singula ad artis oratoriæ regulas scite efformata, prosopopœiarum beneficio. Non iter fecerunt Moses & Aaron, nec secuti illos in via Nadab & Abihu, neque hos totus Israël. Actiones externæ nullæ. Similiter colloquia duorum filiorum Aaronis de Mosis & Aaronis desiderato obitu, pro distribuendo inter se præsidio populi, in sacris & civilibus, ut unus occuparet locum & officium dignitatemque Mosis, alter Aaronis, nil phyci comprehendunt, sed pro morali scopo, genii & affectus effigiati, sermonibus utriusque arte oratoria tributis. Neque Nadab & Abihu in parabola ab auctore intenti, sicuti in parabola epulonis & Lazari non persona Abrahami, sed res ejus, sed res fidei & salutis in christianismo effigiata. Facies verarum personarum, quæ quondam extiterunt, non arguunt externas veras vivasque illarum actiones in parabolis, sed effigiant statum non disparem fatorum,

Clemens Alexandrinus, Strom. I. 5. f. 556. ed. vet.
f. 658. ed. Potteri, oxon. 1715.

καὶ μὴν καὶ τῶν παρ' ἑλλησι σοφῶν καλεσμένων ἴα ἀποφθέγμασ-
τα ὀλίγαις λέξεσι μίζητος πρᾶγματος δήλωσι ἐμφαίνει. οἷον ἀμίλει
τὸ, χρόνος Φεΐδα, ἦτοι, ἐπεὶ ὁ βίος βραχύς, καὶ εἰ δὲ τὸν χρόνον τῆτον
εἰς ματὴν καταναλώσαι. ἢ, κατ' ἐναντιότητα, Φεΐσασθαι τῶν ἀναλω-
μάτων τῶν ἰδιωτικῶν, ἵνα καὶν πολλά ἐτη ζήσης, Φησί, μὴ ἐπιλείπη
σοι τὰ ἐπιτήδεια. ὡς αὐτως καὶ τὸ Γνώθι σεαυτὸν, πολλά ἐνδείκνυται
ὅτι Φησὶν εἶ, καὶ ὅτι ἀνθρώπος ἐγένεθ. καὶ ἤδη πρὸς τὰς ἄλλας τῆ βίης
ὑπεροχὰς κατὰ σύγκρισιν, ὅτι εὐδενὸς λόγος ὑπάρχεις, ἐνδοξον λέγων ἢ
πλάσιον. ἢ τριαντίον, ὅτι πλάσιος ἂν καὶ ἐνδοξος, εἰ παρὰ μόνῳ
σεμνυῖται πλεονεκτῆματι. καὶ εἰς τί γέγονας γνώθι, Φησί, καὶ τίνας
ἐκῶν ὑπάρχεις. τίς τέ σε ἡ ἑστία, καὶ τίς ἡ δημοβουλία, καὶ ἡ πρὸς τὸ
θεῖον οἰκείωσις ἴς, καὶ ἴα τέτοις ὅμοια. λέγει δὲ καὶ δια ἱσαῖς τῆ
προφήτης τὸ πνεῦμα, Δώσω σοι θησαυρὸς σκοτεινὸς ἀποκρυφῆς. θη-
σαυροὶ δὲ τῆ θεῆ καὶ πλῆτος ἀνεκλειπῆς, ἢ δυοθήρατός ἐστι σωφία.
ἀλλὰ καὶ οἱ παρὰ τῆτων τῶν προφητῶν τὴν θεολογίαν δευδαγαμένοι
ποιτῆται, δι' ὑπονοίας πολλὰ φιλοσοφῶσι. τὸν ὄρφια λέγω, τὸν λίνον,
τὸν Μυσταῖον, τὸν ὄμηρον καὶ ἠσίοδον, καὶ τῆς ταύτη σοφῆς. Παραπέ-
τασμα δὲ αὐτοῖς πρὸς τῆς πολλῆς, ἢ ποιητικῆ ψυχολογία. οἷοι
τε καὶ σύμβολα, ἀφανέστερα πάντα τοῖς ἀνθρώποις, εἰ φθόνα, ἔγχε
θέμις, ἐμπαθῆ νοεῖν τὸν θεόν, ἀλλ' ὅπως εἰς τὴν τῶν ἀνιγμάτων ἐν-
νοιαν ἢ ζήτησις παρεισδύσσα ἐπὶ τὴν εὐεσην ἴης ἀληθείας ἀναδράμη.
ταύτη τοι Σοφωκλῆς, ὁ τῆς τραγωδίας ποιητῆς, Φησί περ.

Καὶ τὸν θεόν τοῖστον ἐξέπισταμαι

Σοφοῖς μὲν ἀνικτῆρα θεοφάτων αἰεὶ,

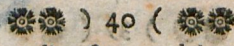
Σκαιόις δὲ Φαῦλον, καὶν βραχέϊ διδάσκαλον.

Τὸ Φαῦλον ἐπὶ τῆ ἀπλῆ τάσαν.

Quin etiam apophthegmata eorum, qui apud grecos vocantur
sapientes, paucis dictionibus rem majorem significant. Cujus-
modi certe est illud: Parce tempori; aut, quoniam vita est brevis, et
non est hoc tempus temere consumendum; aut contra, parces-
dum privatis sumptibus; ut est, inquit, multos annos vixeris, non
desint tibi necessaria. Similiter etiam illud, Nofce te ipsum, multa
indē.

QK TL 158

X 3577512
1018

indicat: & quod sis mortalis, & quod homo natus sis; & quod si fiat collatio aliorum, quae sunt in vita praestantissima & excellentissima, nullam tui putes habendam esse rationem, si dicas, te gloria insignem vel divitem; vel contra, quod cum sis dives & gloria insignis, non de solis commodis, quibus alios superas, te jactare oporteat: Et, ad quid natus sis, cognosce inquit, & cujus sis imago, & quanam sit tua essentia, & quod opificium, & quanam cum deo conjunctio & affinitas; & quae sunt his similia. Dicit autem per Esaiam quoque prophetam spiritus, Es. 45. Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos. Dei autem thesauri, & quae non desiciunt divitiis, est quae est venatu difficilis sapientia. Quin etiam poetae, qui a prophetis didicere theologiam, per arcana sensa multa philosophantur. Orpheus, inquam, Linus, Musaeus, Homerus & Hesiodus, & qui ea sunt ratione sapientes. Velum autem eis apud vulgus est poetica delectatio. Somniaque & symbola sunt omnia hominibus obscuriora; non propter invidiam; nefas enim est, deum intelligere patibilem; sed ut enigmatum notionem subiens inquisitio, ad inveniendam recurrat veritatem. Ea ratione dicit utique Sophocles, poeta tragicus:

Deum ipse credam semper esse ejusmodi,
 Oracula ut sapientibus det abdita,
 Scelestis malum, multa qui paucis docet.

Malum ponens pro simplici.

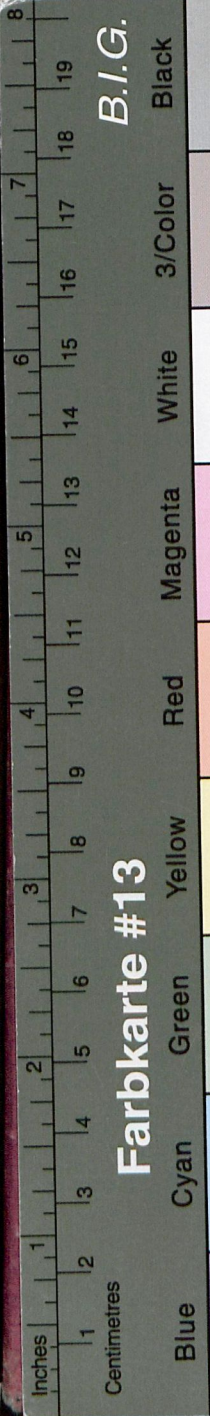
Fin. in typogr. academica a. 1729. d. 30. Maji.

110

II b
158

B.I.G.

Farbkarte #13

ON JVLII von der Gardt
MMENTATIO

MÆ DISSERTATIONEM RABBINICAM
DE VSV LINGVÆ,
SANHEDRIN f. נ. c. i.

IN

BIVM JVDÆORVM
CAMELIS,

VRATO VETERVM
I STILO ILLVSTRANDO
RE MEDRASCHIM ET
MESCHALIM.

ACADEMIA JVLIA

DINIS PHILOSOPHICI CONSENSV
CCXXIX. MENSE MAJO
CONCINNATA.

HELMSTADII

LI DIETERICI SCHNORRII
CAD. TYPOGR.

